

Oddziaływanie przedsięwzięć branży turystycznej na obszary chronione województwa lubelskiego

Monika Hurba, Elżbieta Moskal

Streszczenie. Rozwój turystyki zazwyczaj związany jest z negatywnym oddziaływaniem człowieka na środowisko. Skutki przemian w środowisku najczęściej oceniane są przez pryzmat inwestycji turystycznych. Narzędziem umożliwiającym zapobieganie lub minimalizowanie negatywnych skutków działalności człowieka w środowisku przyrodniczym są oceny oddziaływania na środowisko. W artykule scharakteryzowano poszczególne komponenty systemu ocen oddziaływania na środowisko w Polsce. Szczególną uwagę zwrócono na strategiczną ocenę oddziaływania na środowisko, którą omówiono na przykładzie projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Bychawa, oraz na ocenę oddziaływania na środowisko przedsięwzięć, przedstawioną na przykładzie zagospodarowania turystycznego brzegów jeziora Nielisz.

Słowa kluczowe: inwestycje w turystyce, ocena oddziaływania na środowisko

Abstract. Interaction of touristic sector ventures on protected areas of Lubelskie province. Usually, development of tourism is connected with negative interaction of men on environment. Results of transformations in environment are evaluated by prism of touristic investment. The instrument which enable prevention and minimizing negative results of men activity in environment is environment impact assessment (EIA). In this article there are discussed elements of Polish system of environment impact assessment. It gives particular attention to strategic EIA, which was discussed on the example of spatial development plan of Bychawa, and EIA of ventures discussed on the example of touristic development of coast of Nielisz Lake.

Keywords: investment in tourism, environment impact assessment

Wstęp

Turystyka, rozumiana jako zjawisko przestrzenne, stanowi czynnik powodujący przekształcenie środowiska przyrodniczego oraz powstawanie nowej infrastruktury – bazy noclegowej, komunikacyjnej czy gastronomicznej. Wizualne skutki przemian w środowisku najczęściej oceniane są przez pryzmat inwestycji turystycznych. Do negatywnych skutków rozwoju turystyki można zaliczyć m.in. (Poskrobko 2005, Niemiec et al. 2010): zajmowanie gleb i gruntów na cele inwestycyjne i towarzyszącą infrastrukturę, zubożenie krajobrazu poprzez nasycenie go antropogenicznymi elementami, zanieczyszczenie środowiska odpadami, ściekami, hałasem, zmiany w liczebności populacji gatunków fauny i flory, zmiany w przestrzennym i funkcjonalnym zagospodarowaniu obszarów wiejskich, skomercjalizowanie lokalnej kultury i tradycji oraz konflikty o podłożu konkurencyjnym. Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na rolę jaką odgrywają oceny oddziaływania na środowisko w odniesieniu do przedsięwzięć związanych z turystyką. Zagadnienie to omówiono na dwóch przykładach z terenu województwa lubelskiego.

System ocen oddziaływania na środowisko w Polsce

Na skutek znacznego pogarszania się stanu środowiska wprowadzono procedury umożliwiające zapobieganie lub minimalizowanie negatywnych skutków działalności człowieka w środowisku przyrodniczym. Obecnie polski system ocen oddziaływania na środowisko reguluje przede wszystkim ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. z 2008 r. Nr 199, poz. 1227 z późn. zm.), która implementuje obowiązki wynikające z prawa międzynarodowego.

System ocen oddziaływania na środowisko w Polsce składa się z następujących komponentów: strategiczna ocena oddziaływania na środowisko (SOOŚ), ocena oddziaływania na środowisko przedsięwzięć (OOŚ), ocena oddziaływania na obszar Natura 2000, ocena transgraniczna (Otawski 2011). Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko jest to postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko skutków realizacji polityk, strategii, programów i planów. Według prawa polskiego SOOŚ podlegają projekty: koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, planów zagospodarowania przestrzennego oraz strategii rozwoju regionalnego; polityk, strategii, planów lub programów w dziedzinie przemysłu, energetyki, transportu, telekomunikacji, gospodarki wodnej, gospodarki odpadami, leśnictwa, rolnictwa, rybołówstwa, turystyki i wykorzystywania terenu, opracowywanych lub przyjmowanych przez organy administracji, wyznaczających ramy dla późniejszej realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko; polityk, strategii, planów lub programów innych niż wymienione w wcześniej, których realizacja może spowodować znaczące oddziaływanie na obszar Natura 2000, jeżeli nie są one bezpośrednio związane z ochroną obszaru Natura 2000 lub nie wynikają z tej ochrony. Zasadniczym elementem SOOŚ jest opracowanie prognozy oddziaływania na środowisko ustaleń projektu dokumentu, której celem jest ustalenie potencjalnego znaczącego oddziaływania realizacji polityk, strategii, planów lub programów na środowisko z uwzględnieniem możliwych do realizacji wariantów danego dokumentu. Zatem SOOŚ jest procedurą umożliwiającą wstępną ocenę projektowanych zamierzeń na etapie tworzenia koncepcji, programów czy planów.

Drugim elementem polskiego systemu ocen oddziaływania na środowisko jest ocena oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko (OOŚ). Przeprowadzenie OOŚ jest wymagane w przypadku planowanego przedsięwzięcia mogącego zawsze znacząco oddziaływać na środowisko oraz planowanego przedsięwzięcia mogącego potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko, jeżeli właściwy organ stwierdzi obowiązek przeprowadzenia OOŚ. Kluczową sprawą przy planowaniu danego zamierzenia jest stwierdzenie czy dana inwestycja została uznana za przedsięwzięcie oraz do której grupy przedsięwzięć została zaliczona. Na powyższe pytanie odpowiedź można znaleźć w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko (Dz.U. z 2010 r. Nr 213, poz. 1397). Do pierwszej grupy przedsięwzięć, tj. mogących zawsze znacząco oddziaływać na środowisko, dla których obowiązkowo jest przeprowadzana OOŚ, nie zostały zaliczone żadne inwestycje związane z turystyką. Natomiast drugą grupę stanowią przedsięwzięcia mogące potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko, dla których konieczność przeprowadzenia OOŚ może zostać stwierdzona. W tej grupie znalazły się m.in. inwestycje związane z zagospodarowaniem turystycznym, tj.: trasy narciarskie, tory bobslejowe, wyciągi narciarskie, skocznie narciarskie oraz urządzenia infrastruktury towarzyszącej, ośrodki wypoczynkowe lub hotele poza terenami zurbanizowanymi o powierzchni zabudowy: ponad 0,5 ha na obszarach objętych ochroną oraz ponad 2 ha na pozostałych terenach, stałe pola kempingowe i karawaningowe na obszarach chronionych oraz poza nimi o powierzchni większej niż 0,5 ha,

parki rozrywki, pola golfowe i stadiony wraz z towarzyszącą im infrastrukturą, a także budowa zbiorników wodnych lub stawów o powierzchni ponad 0,5 ha.

W przypadku stwierdzenia konieczności przeprowadzenia OOS dla danego przedsięwzięcia, sporządzany jest raport o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko, stanowiący obszerny elaborat dotyczący analizy uwarunkowań i skutków realizacji danej inwestycji na środowisko. Zatem OOS przedsięwzięcia stanowi narzędzie umożliwiające szczegółową ocenę pod kątem środowiskowym konkretnych rozwiązań technologicznych, które mają być zastosowane w danej inwestycji oraz wskazanie warunków, na jakich przedsięwzięcie może zostać zrealizowane.

Pozostałe inwestycje związane z turystyką nie zostały uznane za przedsięwzięcia w rozumieniu przytoczonego wcześniej rozporządzenia, w związku z tym nie przeprowadza się dla nich typowej oceny oddziaływania na środowisko. Rozważenia wymaga natomiast czy możliwe jest wystąpienie znaczącego oddziaływania na obszar Natura 2000, jeżeli inwestycja nie jest bezpośrednio związana z ochroną tego obszaru lub nie wynika z tej ochrony. W przypadku stwierdzenia takiej możliwości, organ odmawia uzgodnienia warunków realizacji, a inwestycja nie może zostać zrealizowana (wyjątek stanowi sytuacja omówiona w art. 34 ustawy o ochronie przyrody).

Ostatni element polskiego systemu ocen oddziaływania stanowi postępowanie w sprawie możliwości znaczącego transgranicznego oddziaływania na środowisko pochodzącego z terytorium Polski lub na wniosek innego państwa, na którego terytorium może oddziaływać przedsięwzięcie albo realizacja projektu dokumentu. Postępowanie takie przeprowadzane jest również w przypadku, gdy możliwe oddziaływanie spoza granic Polski mogłoby ujawnić się na jej terytorium. Tego rodzaju oceny oddziaływania przeprowadzane są stosunkowo rzadko i raczej nie dotyczą inwestycji związanych z turystyką.

SOOS planu zagospodarowania przestrzennego miasta Bychawa

Projekt miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Bychawa, obejmuje obszar miasta w jego granicach administracyjnych o powierzchni ok. 669 ha (www.stat.gov.pl). W planie zaprojektowano tereny pod usługi sportu i rekreacji położone w granicach Czerniejowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu oraz w bezpośrednim sąsiedztwie rezerwatu przyrody „Podzamecze”, które będą sprzyjały rozwojowi turystyki na terenie miasta. Wyznaczono tereny: US-1 przeznaczony pod stadion miejski z obiektami uzupełniającymi oraz dopuszczeniem lokalizacji gastronomii i handlu, US-2 przeznaczony pod lokalizację pływalni sportowej i rekreacyjnej, terenowych urządzeń funkcji sportu wraz z dopuszczeniem lokalizacji gastronomii i handlu, 3 KS przeznaczony pod parkingi oraz informacyjnie oznaczono projektowane odwierty wód geotermalnych (PE/WG).

Rezerwat przyrody „Podzamecze”, który chroni murawy kserotermiczne z wieloma rzadkimi gatunkami roślin został utworzony w 1974 r. i zlokalizowany jest na skarpie we wschodniej części miasta. Natomiast Czerniejowski Obszar Chronionego Krajobrazu został utworzony w 1998 r. w celu ochrony wyróżniającego się krajobrazu o zróżnicowanych ekosystemach. Zlokalizowany jest na terenie 8 gmin i zajmuje powierzchnię ok. 19 510 ha. W ramach SOOS opracowano prognozę oddziaływania na środowisko ustaleń projektu planu, w której dokonano analizy i oceny oddziaływania na poszczególne elementy środowiska, w tym także na obszary objęte ochroną. W stosunku do obszarów objętych ochroną projektowane zagospodarowanie terenu może powodować następujące zagrożenia: zacienienie powodujące zmianę warunków siedliskowych dla muraw kserotermicznych, eksploatacja wód geotermalnych przy granicy rezerwatu może powodować zmiany stosunków wodnych, zwiększona penetracja przez turystów, zaśmiecanie oraz pozyskiwanie roślin z terenu rezerwatu, pogorszenie krajobrazu.

Dzięki SOOŚ wypracowano takie ustalenia dla projektowanych funkcji, aby umożliwić ich realizację, a jednocześnie zabezpieczyć obszary chronione przed ewentualnymi zagrożeniami. Wprowadzono następujące ograniczenia: bryły budynków ani żadne elementy zagospodarowania (wieże, maszty) nie mogą zaciemniać skarpy rezerwatowej, zakaz wprowadzania zieleni wysokiej od strony rezerwatu, należy utworzyć pas zieleni izolacyjnej niskiej pomiędzy skarpią rezerwatu i terenami urządzeń sportu i rekreacji (US) i obsługi komunikacji samochodowej (KS), stosować formy architektoniczne nieagresywne z użyciem w elewacjach materiałów naturalnych (kamień, drewno, szkło, itp.), kolorystyka obiektów zbliżona do kolorów naturalnych, elewacje od strony parkingu i skarpy objętej ochroną rezerwatową należy zaprojektować bez otworów, nachylone przeciwnie do stoku skarpy oraz obrosnięte zielenią naelewacyjną. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego stanowią prawo miejscowe w danej gminie i są wiążące przy projektowaniu obiektów budowlanych oraz zagospodarowaniu działek.

OOŚ przedsięwzięcia pn. wykonanie infrastruktury turystycznej w otocze zbiornika Nielisz

Dobrym przykładem do zilustrowania roli, jaką odgrywa procedura oceny oddziaływania na środowisko dla przedsięwzięć branży turystycznej, może być postępowanie w sprawie wydania decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach realizacji przedsięwzięcia polegającego na wykonaniu infrastruktury turystycznej w otocze zbiornika wodnego Nielisz. Zbiornik Nielisz powstał w 2008 r. i zajmuje powierzchnię ok. 888 ha, zaś długość zapory wynosi 845 m i stanowi dogodny punkt widokowy. Obecnie istniejąca infrastruktura wokół zbiornika nie zaspokaja potrzeb turystów, a łatwa dostępność naraża zbiornik i tereny bezpośrednio przyległe na silną degradację. Zbiornik oraz przyległy od wschodu kompleks leśny „Las Ruda” został objęty ochroną w postaci obszaru Natura 2000 – Ostoja Nieliska PLB060020, którego celem ochrony są gatunki i siedliska ptaków wodno-błotnych. Występuje tu m.in. rybitwa białowąsa *Chlidonias hybrida*, dzięcioł białoszyi *Dendrocopos syriacus*, czajka *Vanellus vanellus*, batalion *Philomachus pugnax*. Jako główne zagrożenia dla tego obszaru uznano silną presję turystyczno-rekreacyjną, gwałtowne zmiany poziomu wody w okresie lęgowym, niszczenie roślinności szuwarowej, zalesianie terenów otwartych, wyrąb starodrzewi i drzew dziuplastych oraz penetrowanie siedlisk przez ludzi i zwierzęta domowe (<http://natura2000.gdos.gov.pl>). W celu lepszego wykorzystania potencjału turystycznego zbiornika oraz skanalizowania ruchu turystycznego planuje się rozbudowanie infrastruktury turystycznej. Przedsięwzięcie to obejmuje budowę m.in.: plaży oraz kąpieliska, moło, toru wioślarskiego oraz przystani wodnej, budynków: informacji turystycznej, socjalno-sanitarne, przebieralni i sanitariatów, trzech wiat drewnianych, czterech szamb, przyłączy: wodociągowych, kanalizacyjnych, telefonicznego i energetycznego, a także ciągów pieszo-jezdnich, miejsc postojowych, dróg manewrowych i zjazdów na drogi publiczne oraz ustawienie elementów małej architektury. Zgodnie z wymogami procedury OOŚ opracowano raport o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko, którego zasadniczym elementem jest analiza i ocena oddziaływania na poszczególne elementy środowiska na etapie realizacji i eksploatacji przy założeniu konkretnych technologii wykonania w kilku wariantach. Na tej podstawie ustalono warunki, na jakich ta inwestycja może zostać zrealizowana, aby nie spowodować znacząco negatywnego oddziaływania na środowisko, w tym przede wszystkim na obszar Natura 2000. W celu zminimalizowania możliwości płoszenia ptaków, szczególnie w okresie gniazdowania oraz sezonowych migracji zaproponowano następujące działania: opracowanie regulaminu korzystania z kąpieliska, plaży i toru wioślarskiego, zakazano wjazdu pojazdów na plażę, korzystania z przystani łodzi motorowych, dopuszczono organizację zawodów wioślarskich tylko w miesiącach lipiec – sierpień, ograniczono

moc urządzeń nagłaśniających w obrębie przedsięwzięcia, nakazano wybudowanie pływających wysp dla rybitwy białowąsej. Dokonano także podziału zbiornika na dwie strefy. W I strefie dopuszczona jest rekreacja wykorzystująca powstałą infrastrukturę turystyczną, natomiast w II strefie dopuszczone jest poruszanie się łodzi niezmechanizowanych, przy czym wprowadzony zostanie zakaz poruszania się łodzi w odległości mniejszej niż 50 m od siedlisk i stanowisk lęgowych oraz żerowisk gatunków kluczowych dla Ostoi Nieliskiej. Te oraz inne warunki umożliwią rozwój turystyki w rejonie zbiornika Nielisz, przy jednoczesnym zachowaniu i ochronie walorów obszarów chronionych.

Wnioski

1. Procedury oceny oddziaływania na środowisko odgrywają znaczącą rolę w procesie inwestycyjnym, umożliwiając rozwój turystyki przy zachowaniu walorów przyrodniczych środowiska, a w szczególności obszarów objętych ochroną.
2. Proces oceny przebiega dwuetapowo: I etap (lokalizacyjny) – w SOOŚ ocenie podlega wstępna lokalizacja danej inwestycji na etapie tworzenia koncepcji, planu lub programu; umożliwia wykluczenie najbardziej konfliktowych przedsięwzięć w stosunku do środowiska przyrodniczego już na wstępnym etapie procesu inwestycyjnego.
3. W II etapie ocenie podlegają konkretne rozwiązania techniczne i technologiczne przyjęte dla inwestycji zlokalizowanej w konkretnych uwarunkowaniach przyrodniczych.
4. OOS podlegają tylko wybrane inwestycje turystyczne, które zostały uznane za przedsięwzięcia. Pozostałe zamierzenia mogą jedynie podlegać ocenie oddziaływania na obszary Natura 2000, jeżeli zachodzi prawdopodobieństwo wystąpienia znacząco negatywnego oddziaływania na przedmiot ochrony lub spójność sieci obszarów Natura 2000.
5. Procedury SOOŚ i OOS umożliwiają identyfikację możliwych niekorzystnych skutków wynikających z realizacji danej inwestycji oraz zaproponowanie działań minimalizujących i ograniczających ewentualne oddziaływania negatywne przede wszystkim na obszary objęte ochroną prawną.

Literatura

- Niemiec W., Niemiec O., Sadowska S. 2010. *Wybrane zagadnienia ochrony środowiska w turystyce*. Wyd. Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów – Nowy Sącz.
- Otawski P. 2011. *System ocen oddziaływania na środowisko w Polsce*. Lublin. http://www.kul.pl/files/500/Dekada_harmonizacji/System_oos_w_Posalce_-_GDOS.pdf
- Poskrobko B. 2005. *Zarządzanie turystyką na obszarach przyrodniczo cennych*. Wyd. Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko* (Dz.U. Nr 213 poz. 1397).
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody* (Tekst jedn.: Dz.U. z 2009 r., Nr 151, poz. 1220, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko* (Dz.U. z 2008 r., Nr 199, poz. 1227 z późn. zm.).
- <http://natura2000.gdos.gov.pl/natura2000/dane/pdf/pl/PLB060020.pdf>
www.stat.gov.pl

Monika Hurba, Elżbieta Moskal

Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza im. Wincentego Pola w Lublinie

monika.hurba@wp.pl

elamoskal@onet.eu